

Bálint Péter

A megbocsátás és/vagy ítékezés narratív formái a népmesében

„Ezért mondom nektek: minden bűn és káromlás
meg fog bocsáttatni az embereknek,
de a Lélek káromlása nem bocsáttatik meg.” (Mt, 12,31)

A mesemondók bűnmegebocsátásról és/vagy kegyetlen ítélethozatalról szóló narratíváit fűrkészve, nem elegendő, de nem is érdektelen a filozófusok, exegéták, irodalmárok és történészek asztaláról idézetmorzsákat csipegetni. Bár a prepák oktatói és a folkloristák némelyike fenntartásokkal tekint a mesenarratívák irodalmi és filozófiai hermeneutikai olvasataira, jómagam mégis amelletteszem le a voksomat, hogy Paul Ricoeur hermeneutikai eljárását követve, a kiválasztott mesenarratívákat – mint szimbolikus szövegeket – kell vallatóra fogni. Azért, hogy az *ítélkezés és megbocsátás diskurzusból* és a vernakuláris nyelvben többletjelentést sejtető *szavak* fenomenológiai vizsgálatából a lehető legpontosabban megértsük az egyes mesemondók példázatos történetelbeszéléseit, erkölcsnemesítő szándékukat.

A kiinduló pontot a narratívák diskurzuselemzéséhez az utóbbi fél évszázad egyik legnagyobb hatású könyvének, Vladimir Jankélévitch *A megbocsátásának* az egyik passzusa adja, melyben a szerző egyértelműen elkülöníti a megbocsátás kapcsolati viszonyában a monológot a dialógustól: „Magányos monológ és önemésztés tehát a lelkiismeret-furdalás: az összeroppant bűnös a saját múltjában senyved, dühös magára és csakis önmagától függ. [...] a bocsánat dialógust jelent: két fél között olyan viszonyt, melyben az egyik vár valamit a másiktól”.¹

A vétkek megbocsátása [megbékélés] és az azt követő istenítélet [kegyelem vagy büntetés] elnyerésének lehetősége két olyan kérdéskör, melyet a mesemondók nemcsak hogy szórmentén érintenek, de következetesen körbejárnak példázatos történetelbeszéléseikben. Egyébként is, érinteni a hős „egzisztenciájának” egészét megrázó etikai témát, aligha volna több, mint felületesen megkarcolni a sorsot, a lényeges összefüggések megteremtése helyett fecsegni róla, s ezzel elintézettenek is tekinteni az ügyet. Csakhogy azt látjuk a mesemondó specialisták esetében, hogy mindkét teológiai fogalomról rendelkeznek valamiféle egyéni elképzeléssel és személyes tapasztalattal, hiszen rendszeres templomjáróként minden alkalommal az istentisztelet/liturgia végeztével elmondták a doxológiai formulát. Az úri imádság ezen passzusáról: „És bocsásd meg a mi vétkeinket, miképpen mi is megbocsátunk azoknak, akik ellenünk vétkeztek” (Mt, 6,12) elmondható, hogy egyfelől „a többes szám első személyű kérések [...] egy gondoskodó Atyához szólnak”,² másfelől az Istennek szánt

1 Vladimir Jankélévitch, *A megbocsátás*, ford. Visky S. Béla, EXIT, Kolozsvár, 2019, 163.

2 Gerd Theissen, *A Jézus-mozgalom. Az értékek forradalmának társadalomtörténete*, ford. Szabó Csaba, Kálvin, Budapest, 2006, 245.

dicsőség kimondása és a végtelen hatalma előtti meghajlás kinyilvánítása nem más, mint az esendő ember vétkeinek felmentéséért való buzgó könyörgés. A teológus Jacques Marty arra a következtetésre jut, hogy a doxológiai formulák szigorúan véve nem imák vagy Istenhez intézett kérések, sokkal inkább hódolatok és fogadalmak, amelyek egyben hitvallást is jelentenek.³

A mesemondó specialisták, ha képtelenek is elvont fogalmakban gondolkodni és kerülnek is a „spekulatív” gondolkodást („a népi morál nem alakított ki elvont elveket, hanem szentenciákban és tipikus példákban jutott kifejezésre⁴), szeretik végiggondolni (a mondás előtt és közben) az általuk konfigurált történetet a megalapozástól a befejezésig. Így aztán a mesemenet egy bizonyos pontján megjelenítik magát a bűnös tettet, aminek nyomát nem hagyják elveszni, mint széljárta pusztában a porba írt jeleket, majd egy másik kitüntetett jelentőségű ponton az érintettek számára napfényre kerül az elkövető személye és indoka is, mindkettő vádolhatóvá válik, s csak ezek után eshet szó az áldozat részéről való megbocsátásról („a bocsánat is a tettektől jut el a tettesig⁵) és/vagy a büntetés mértékének a kiszabásáról. Pontosan azt a logikát követik, amire Jankélévitch utal: „A vétek tehát, ha úgy tetszik, az a feltétel, amely nélkül nem volna megbocsátás⁶, s amit Ricoeur szavaival ekként egészíthetünk ki: „A felelősség felvetése azt jelenti, hogy morális szempontból értékelhető cselekedetet felelős személynek tulajdonítunk. A vád magát a cselekedetet írja le, mint az adott közösségben uralkodó etikai kód megsértését.”⁷

Korábban a mesehőssel szemben elkövetett bűn [kútba dobás, befalazás, miszlikre vágás, anyai kéztől és testvérarulás révén megölés stb.] igazságos feloldásaként az istenítélet feltétlen elfogadásáról tettem említést. Viszont meglehetősen egyoldalúra, pontosabban féloldalúra sikeredne a végkövetkeztetés levonása, mert hiszen se szeri, se száma azon történetbevezetőeknek, melyekben a legminimálisabban kiszabott büntetés az otthonról vagy az országból való *száműzetés* (ami a közösségből kiátkozás okán egyfelől a „farkasemberré” váláshoz⁸ vezetett, másfelől az erőszakos cselekedetnek kitettséggel, gyakorta halállal végződött), a társadalmi hierarchiában betöltött státustól és vagyonától megfosztás. Ám legalább ennyiszor fordul elő a bűnös – lett legyen boszorka, a sárkány anyja vagy maga a sárkány, a gonosz anyja vagy kegyetlen apa, a fivér vagy nővér, a szerető vagy ellenfél – kiletének leleplezése és felelősségre vonása után nyomban elkövetett kíméletlen meggyilkolása.

3 Jacques Marty, *Etude de textes culturels de prière contenus dans le Nouveau Testament*, Revue d'histoire et de philosophie religieuses 1929/3., 234–268.; 241., 261.

4 Gerd Theissen, *Az első keresztyének vallása. Az őskeresztyén vallás elemzése és vallástörténeti leírása*, ford. Szabó Csaba, Kálvin, Budapest, 2001, 129.

5 Jankélévitch, *I. m.*, 167.

6 Uo., 189. Vö. még: „Hogy egyáltalán bocsánatról beszélhessünk, kell, hogy legyen bűn: elmúlt, megtörtént, múltbeli eseményként, pontosabban tettként, hiszen egy rossz esemény csak akkor lesz bűnné, ha egy cselekvő alanynak tulajdonítjuk.” Kicsák Lóránt, *Honnan lehet tudni, hogy nincs bocsánat?*, Liget 2020. 06. 10. <https://ligetmuhely.com/liget/honnan-lehet-tudni-hogy-nincs-bocsanant>

7 Paul Ricoeur *A rossz: kihívás a filozófia és a teológia számára*, ford. Lórinzsky Ildikó = Uő, *Válogatott irodalomelméleti tanulmányok*, Osiris, Budapest, 1999, 94. Vö. még: Olivier Abel, *Mal, responsabilité, pardon*, Revue d'histoire et de philosophie religieuses 1997/3., 309–329, 314.

8 Bronislaw Geremek, *Le marginal* = sous la direction de Jacques Le Goff, *L'Homme médiéval*, Seuil, Paris, 1989, 381–413., 385.

Mint látni fogjuk a szövegekből, az ítékezés többnyire nem az egyéni bosszúállásból következik be, noha a feltárt bűnnel (mellyel „rosszat tettek vagy ártani próbáltak, nem közömbös módon akárkinek, hanem különösen nekünk”⁹) szembeni harag és a megnevezett bűnös iránt táplált ellenszenv, esetleg bosszúvágy csillapíthatatlannak tűnik: Lactantius egyenesen arra a véleményre helyezkedik: „Bűn esetében káros tehát haragunk megfékezése”.¹⁰ Az ítélet ellenben mindig a közösség írott jogrendjén és a szokással¹¹ való egyetértésen alapszik; ellenkező esetben felvetné a zsarnokság, a törvénytelenység gyanúját, ami – ha igazolást nyerne – majdnem olyan súlyos bűnt vonna maga után, mint amelyik felett eredetileg ítélezni akartak. Az Ószövetség neves francia kutatója, André LaCocque megállapítása a mesenarratívák ítékezés-rendjére is igaznak tűnik: „A közösség tekintélye elvileg korlátlan. Magával vonja egy választott bíróság döntésének vagy ítéletének – esetektől függően – viszonylagos vagy föltétlen tekintélyét”.¹²

A mesenarratívákban a választott bíróság maga a király, aki olykor az elé kerülő, vitát kiváltó vád hallatán – tudva, hogy a bűntett, a rossz mindenképpen igazolhatatlan marad – kikéri a tanácsosai, a miniszterei, a bölcsek véleményét,¹³ máskor a vitát feleslegesnek tartva habozás nélkül kihirdeti a megfellebbezhetetlen ítéletét, mert a rosszat meg kell tenni a rossz megállítása érdekében.¹⁴ A mesék „királya” nem olyan megközelíthetetlen és megszólíthatatlan előljáró, mint a történelem során valóságosan uralkodó királyok, sokkal inkább egy lokális közösség bírójára¹⁵ emlékeztet bennünket, akivel napi szinten kapcsolatban állt a parasztember, még ha tartott is tőle részrehajlása és megvesztegethetősége okán. De nem is hasonlítható azon ószövetségi királyokhoz, akikről Buber tesz említést: „A királyok [...] akik a megbízatást olyan isteni

9 René Descartes, *A lélek szenvedélyei*, ford. Dékány András, Ictus, Budapest, 1994, 161–162.

10 L. Caecilius Firmianus Lactantius, *Az isteni gondviselésről*, ford. Adamik Tamás, Helikon, Budapest, 1985, 143.

11 „a szokás az, amivel mindenki egyetért, amit mindenki önként tiszteletben tart, hiszen a szokás nemcsak kötelező, de helyes és igaz is.” A. J. Gurevics, *A középkori ember világképe*, ford. Előd Nóra, Kossuth, Budapest, 1974, 139. Vö. még: „miután a szokás a törvény méltóságát öltötte magára, a törvény részesedik a szokás pozitívításából. Karakterét immár nem a tilalom, hanem a parancsolat határozza meg.” Franz Rosenzweig, *Az építők / A törvényről = Uó, Nem hang és füst*, ford. Tatár György, Holnap, Budapest, 1990, 97.

12 André LaCocque, *Ne ölj [Exodus 20,13] = Paul Ricoeur – André LaCocque, Bibliái gondolkodás*, ford. Enyedi Jenő, Európa, Budapest, 2003, 129–197, 129.

13 Bálint Péter, *Az ítékezés és álomfjítés dialógusai a népmesében = Uó, Jézus-mintázatok a népmesékben*, Magyar Napló, Budapest, 2022, 211–249.

14 Abel, *l. m.*, 321.

15 „A bírónak és esküdő társainak a földesúri hatalmat kellett képviselniük. [...] A falu közvéleménye gyakran nehezményezte, panaszkolta egyik-másik falusi bíró túlkapasait, ha pedig hasztalanul panaszkolta, a bíróválasztás megtagadásával nyilvánított véleményt a jobbágyparaszti érdekeket sértő önkényeskedést tapasztalván. A mindennapi élet szervezőjeként s a vitás ügyek döntőbírájaként mégis elfogadta – általában és hosszú távon – a földesúri és a jobbágyi érdekek ütközőzónájában egyensúlyozó, az »urakat« szolgai módon képviselni kénytelen vezetőit.” *A bűn és büntetése. A falusi bíró büntető szerepe = Magyar Néprajz, VIII., Társadalom*, főszerk. Paládi-Kovács Attila, Akadémiai, Budapest, 2000. <http://mek.niif.hu/02100/02152/html/08/347.html>. Vö. még: „Ismeretes, hogy a feudalizmus kezdeti évszázadaiban a bírói processzus formális bizonyítást alkalmazott. A különféle istenítéletek gyakorlata egyáltalán nem kedvezett az árnyalt ítélethozatalnak.” Kabódi Csaba – Mezey Barna, *A halálbüntetés diadalútja az ókorban és a középkorban*, Módszertani Füzetek 1985/3., 40–52, 45. http://www.epa.hu/02600/02699/00012/pdf/EPA02699_modszertani_fuzetek_1985_03_040-052.pdf

kegyelemmé próbálták szublimálni, amely nem kötelező érvényű, és lehetővé teszi számukra, hogy régi keleti módra Isten teljhatalmú fiaiként (vö. Zsolt 2,7) lépjenek föl”.¹⁶ Viszont a mesék királyának *bíráskodása* kapcsán megfontolandó, mennyiben lehet igaz Buber fogalomértelmezése: „jogokat szerezni valaki számára, hozzásegíteni jogaihoz, kiharcolni jogait”,¹⁷ ugyanis legtöbbször a trónjáról és birodalmáról lemondó királyról bizonyosodik be, hogy nem ismer irtalmat és könyörületet, ellenben leendő veje igyekszik a buberi értelmezés szerint eljárni.

A megbocsátás mindenek előtt és fölött

Fazekas Sándor református teológus igyekszik összefoglalni – amiről az utóbbi évtizedekben Ricoeur, Derrida, Jankélévitch egész könyvet írt – az emberi megbocsátás képességének és/vagy kötelességének, az isteni és az emberi szeretet általi felmentésnek a sokágbogas problematikus voltát, amit a vizsgálat alá vont mesenarratívák elemzésekor igyekszem szétszálazni. „Tehát a feltételezés, hogy az ember nagyvonalúság, nagylelkűség alapján vagy valamilyen vallásos érzület következtében képes a megbocsátásra és a megbékélésre, valamint a moralizáló elvárás, miszerint a hívó embernek egyenesen erkölcsi kötelessége a megbocsátás, nem számol sem az isteni és emberi megbocsátás, illetve kiengesztelődés komplexitásával, sem pedig a fogalmak által jelzett valóság összetettségével”.¹⁸ A megbocsátás aktusa fölveti azt az elsőként tárgyalandó kérdést: kinek van joga a másvalaki által elkövetett és feltárt vétket megbocsátani, annak, akivel szemben a bűnt elkövették, vagy a közösségnek, melynek egyik tagjával szemben követték el a bűnt?¹⁹ Az áldozat mennyiben reprezentálja a közösséget (vagy a családot), kiváltképpen is, ha azt látjuk, hogy árva, együgyű, gyenge, koldusszegény, legkisebb fiú vagy lány, a szülői erőszaknak vagy hatalmi akaratsnak kitett, és képtelen a jogait érvényesíteni? [És csendben kérdezzük: vajon a tettes mennyiben reprezentánsa a közösségnek/családnak, kiváltképpen, ha onnan, belőle származik vagy ott él?]

A következő kérdés így szól: az egyén, a mesehős – lett légyen bármily sikeres is a közösség [a család] létgondjának megoldásában, az elátkozott/kővé változtatott lelkek felszabadításában – a vádemelés és számonkérés óráján felülírhatja-e döntésével a közösség jogrendjét, vagy neki is feltétlenül bele kell simulnia a többség [törzs] ítélkezési rendjébe, hacsak nem akar renitens módon felmentést adni, ami rést ütne az ítélkezés falán, s precedenst teremtené a későbbi felmentést eredményező ítéletekhez? Avagy a mesenarratívák egy jelentős része nem éppen erről

16 Martin Buber, *A próféták hite*, ford. Brendl Júlia, Atlantisz, Budapest, 1991, 186.

17 *Uo.*, 86.

18 Fazekas Sándor, *A megbékélés és az emlékezés etikai kritériumai*, *Studia Universitatis Babeş-Bolyai, Theologia Reformata Transylvanica* 2020/1., 123–143, 126. http://www.studia.ubbcluj.ro/download/pdf/thref/2020_1/08.pdf

19 „Egy családtag meggyilkolásának történetében például sohasem csak a közvetlen áldozat az áldozat, ez nyilvánvaló. Egy adott családtag a megbocsátás kérdésében rá háruló morális döntést nem háríthatja el azzal, hogy ehhez egyedül az áldozatnak van, illetve lett volna jogosultsága.” Visky S. Béla, *A filozófia keresztye. A megbocsátás problémája Vladimir Jankélévitch morálfilozófiájában*, EXIT, Kolozsvár, 2016, 171.

a precedens-teremtésről:²⁰ a megszokott kegyetlen ítélelhozatalnak, a halálbüntetés kiszabásának megreformálásáról szól-e? Közösségi jogrendsértés helyett nyomatékosabb e szövegekben az egyéni nagyvonalúság és a felsőbb hatalom ítéletére hagyatkozás, melynek nem csak etikai, de teológiai aspektusa is van? [A hívők számára pedig, akik gyengeségük miatt létezésük során hibákat követtek el, kezdett kialakulni a *halál utáni* isteni feloldozás gondolata.²¹] Fazekas Sándor – akárcsak a fent említett filozófusok – maga is kiemeli a vétkes és áldozat közötti *kapcsolatot*, aminek hiányában nem jöhetne létre a megbocsátás aktusa, s az áldozat *reprezentáns* szerepét, mely a szociális értelemben vett közösség helyett az isteni szeretetben és igazságszolgáltatásban hívők közösségében érvényesül.²²

Az „*én megbocsátok*” kimondására a narratívákban úgy tűnik elsősorban a „nagylelkű” áldozatnak van joga, annak, aki elszenvedte a rázúduló vétket és annak következményeit, és „elébe megy annak, aki őt megsértette”.²³ A vétkek, mely szenvedéshez vezet [ahogy Ricoeur fogalmaz: „a szenvedés egyik legfőbb oka az erőszak, amelyet az ember embertársával szemben gyakorol”²⁴] folyamatosan hat, mérgez, lebénít, egészen addig, míg a nem kötelességből tett megbocsátásban vagy az éppen aktuális jogrend és szokás szerinti ítélkezésben véget nem vetnek neki. A mesében nem létezik vádalku, olykor még enyhítő körülmény sem, mindenkinek egyenként kell elszámolnia bűneiről a felelősségre vonás alkalmával; nincs kevésbé vagy jobban bűnös, aki vétkezett, azt ítélet alá vonják.

A mesenarratívában az „*én megbocsátok*” személyes döntése: üzenet [a mesében a királynak, a népfélség képviselőjének is], ami egyértelmű kinyilvánítása a ráruházott új „királyi” státus elfogadásának és a felvázolt jogrend akaratának. Meg is lehetne hajolni előtte a hatalomtól való félelem okán, ám a történet végén ez a kijelentés az egyéni sérelem háttérbe szorítását és az istenítélet mindenek előtti és fölötti jogosságát hirdeti meg, nem pedig a *post mortem* feloldozást. A mesenarratívákban ez az „*Én*” akkor nyilatkoztatja ki, hogy személy szerint megbocsát [még ha olykor feltételeket is szab: a bűnösnek el kell hagynia a királyságot], vagy önkényesen, önkézzel nem csinál semmit a bűnösrel, amikor rá hárul a királyi jog,²⁵ a megkegyelmezéssel és/vagy ítélelhozattal élés lehetősége, vagyis gyakorolhatja a „kegyes szeretetet”.²⁶ A megbocsátást gyakorló többé már sem társadalmi, sem etikai szinten nem azonos

20 Gurevics, *I. m.*, 160–161.

21 Jean-Noël Aletti, *La question de la providence divine dans les Écritures*, Recherches de Science Religieuse 2018/2., 231–244, 239.

22 „A megbocsátás által a tettes és az áldozat, a megbocsátásra ráutalt és a kárvallott személy között egy különös kapcsolat és kötelező viszonyulás jön létre. [...] De a megbocsátást gyakorló kettős értelemben is »helyettes« lesz a vétkes számára: egyrészt a másik számára elenged valamit, amit az amúgy sem tudna jóvátenni, s ennek deficitjét kénytelen maga elhordozni, másrészt a megbocsátó reprezentánsa lesz annak a felső »hatalomnak«, amely őt a megbocsátásra készítette.” Fazekas, *I. m.*, 131.

23 Jankélévitch, *I. m.*, 112.

24 Ricoeur, *A rossz: kihívás a filozófia és a teológia számára*, 95.

25 „– Éljen! Éljen! Éljen! Hát itt az új király. Itt az új király! Akkor ezt a fiút választották meg királynak, úgyhogy örömköbe csináltak nagy lakodalmat...” *Tizenhét országí vitéz* = Géczli Lajos, *Ungi népmesék és mondák*, ÚMNGy, XXIII., szerk. Nagy Ilona, Akadémiai–Madách, Budapest, 1989, 100–105, 105. „– Két bátyád nem tudott semmit, te mindent kinyomoztál. Te vagy írdemes a kiráji koronára, nem a bátyáid.” *A borotvaélen táncoló kirájlányok* = *Uo.*, 234–238, 238.

26 Buber, *I. m.*, 140.

státusban van az ítéletre várókkal – sőt, az ítélethozatalig regnáló régi királlyal sem, aki utolsó tetteként hajlana a kíméletlen ítélkezésre –, ezért is kell számítás nélkül mérlegelnie, haragot és bosszút félretéve, hogy példát mutasson az írott törvények betartása mellett az ítélkezési szemléletváltásról. Az „én” megbocsátók kijelentésben ott rejlik a krisztusi erőszakmentességről és felebaráti szeretetről („A felebaráti szeretet is az Isten iránti szeretetből fakad”),²⁷ illetve a feltámadásról szóló tanítás,²⁸ mely megágyaz a közösségben az igazságszolgáltatásba vetett reménynek és az istenítélet váradalmának. Ennek az „én” által bejelentett és radikális változást ígérő törvénykezési szemléletnek a hátterében kitapintható, amit Jankélévitch tételesen leszögez: „Az az igazságszolgáltatás, amely egyben nem az igazság szeretete és az igazságtalanság gyűlölete, egyáltalán nem igazságszolgáltatás”.²⁹ A hallgatóság semmire sem vágyik jobban, minthogy az igazság szeretete domborodjon ki a narratívában az újonnan kinevezett [királyi sarj vagy érdemei alapján megválasztott] király első tetteiben, mert ezt a fajta igazságosztásra törekvő alapállást hiányolja leginkább a maga életvilágában, olykor az isteni gondviselésben is: innen is fakad a mese Honti által említett igazságosztó és vágykiélő funkciója.

A szlovák mese „Matej, a nagy király és Uljana, a nagy királyné” tanúsága szerint a magukat másvalakinek kiadó, ennél fogva a királyi udvarban előjogokat szerző testvérek hazugságát, nyereségvágyát szigorúan elítélni szándékozó király akaratával szembemegy Matej, egy erősebb akaratot érvényesítve:

– No, ti jómadarak, még hogy királyi családból származtok! Hazudtatok nekem, *akasztófára veletek!* – mondta a király a fivéreknek.

Mondja erre Matej:

– Nem, *én megbocsátok nekik!* Most pedig megkeresem apámat, hogy itt éljen velünk.³⁰ [kiemelés – B. P.]

és:

Én nem csinállok veletek semmit, én nem foglak megbüntetni benneteket, hanem holnap reggel, amikor legtisztább lesz az ég, mind a hatan kime-

27 Uo., 196. Vö. még: „A felebaráti szeretet kívánalma már az Ószövetségben és a zsidóságban megtalálható. A szentségi törvényben jelenik meg először, tehát a nagy törvényi egységek legfiatalabbikában, közelebbről 3Móz19,18-ban, mint a lényegében azonos státusú másik ember iránti szeretet”. Theissen, *Az első keresztyének vallása*, 97, 102.

28 Aletti azt fejtegeti, hogy Máté és Márk szenvedéstörténeteiben az isteni gondviselés végső megnyilvánulása elválaszthatatlan az Isten Fiának hitbéli cselekedetétől; majd úgy folytatja, hogy Pál azt is megértette és határozottan hangsúlyozta, hogy az isteni gondviselésről beszélni már nem lehet a keresztyén ember számára Krisztus kereszthalálának misztériuma nélkül. Aletti, *I. m.*, 243. Jankélévitch, *I. m.*, 118.

30 Mária Kosová-Kolecanyi, *A harmatban fogant hajadon. Szlovák fantasztikus mesék*, ford. Körtvélyessy Klára = *Népek meséi*, LXXXII., sorozatszerk. Karig Sára, Európa, Budapest, 1988, 93. Vö. még: „A fiú elbeszélte apjának, hogy szerezte meg ő e szépségeket, és hogy váltotta meg testvéreit a haláltól, és hogy ölték meg őt testvérei, és hogy kívánja kielégíteni az ő jóindulatú farkasát. Az apa felháborodva hallgatta fia elbeszélését az ő meggyilkoltasáról, és az idősebb két fiúra kimondta azonnal a halálos ítéletet. De a fiú nem kívánta testvérei halálát, az apa kikergette őket a nagyvilágba.” [kiemelés – B. P.] *A vak király fiai = A vasorrú Indzsibaba. Kárpátukrajnai népmesék*, vál. és ford. Fincicky Mihály, Európa, Budapest, 1970, 102–108, 107.

gyünk az ég alá, és *letérdelünk és imádkozni fogunk* mind a hatan. És akkor aztán *majd eljön az Istennek a büntetése*.³¹ [kiemelés – B. P.]

A mesenarratívák egynémely típusában és változatában a legkisebb fiú számos sértést és megvetést szenved el a két bátyjától, akik az útra keléskor együgyűnek, ostobának, szerencsétlennek tartják őt, mert nem ismerik leleményességét és élesezűségét; majd fizikai gyengeségét emlegetve képtelennek vélik, hogy megvédje őket, az alvókat az erdei vadaktól és ellenségektől, mit sem tudnak a sárkányokkal vívott küzdelméről; legvégül pedig, hogy az őt segítő lény tanácsa ellenére is kiváltja adósságukból [fogságukból] bátyjait, azok irigységből és haszonlesésből a haza felé vezető úton megölik öccsüket. Mondhatnánk a folyamatos sértegetés és a véték okozta szenvedés miatt csillapíthatatlan harag tetőpontra hág benne, akár a bosszúállás vagy véres leszámolás is helyt kérhetne magának a konfliktus lezárásaként, ám ebben az igazságszolgáltatásért kiáltó helyzetben azt a kérdést teszi föl magában, amit jól ismerhetünk Máté evangélistától: „Akkor Péter odament hozzá, és ezt kérdezte tőle: »Uram, hányszor vétkezhet ellenem az én atyámfia úgy, hogy én megbocsássak neki? Még hétszer is?« Jézus így válaszolt: »Nem azt mondom neked, hogy hétszer, hanem még hetvenszer hétszer is.«” [Mt, 18,21–22].

A megbocsátásról – leszámítva teológiai aspektusát: a keresztény emberi kötelességet³² – egyáltalán nem mondhatjuk, hogy *kötelesség* volna az áldozat részéről, akár csak hétszer is; ami *elköteleződést* is jelentene a vétkes irányában. Kapcsolatukban paradox módon fordulat következhetne be, nem a vétkes függne az áldozat jóindulatától, megbocsátásra készenállásától, hanem az áldozat érezne feszítő nyomást egy olyan nagyvonalú gesztus megtételére, amire egyáltalán nem biztos, hogy készen áll, vagy szándékában állna-e egyáltalán megtenni. Megbocsátásra kötelezni csakis azt az áldozatot lehetne: [1] aki maga is hasonlóan súlyos bűnt követett el korábban a vétkessel (családjával) szemben, ezért fennmaradt adósságát ki kell egyenlíteni, hogy az erőszakfolyamnak egyszer s mindenkorra véget vessenek; [2] vagy akire hatalmi szóval ráparancsolnak, hogy feltétel és habozás nélkül gyakoroljon kegyet, aminek viszont semmi köze az őszinte megbocsátáshoz, látszat gesztus lenne csupán, ugyanis csak elnapolja az ítélkezést, de magát a bűnt nem törli el.

A mesemenet végén felvázolt azonnali nagyvonalú, másik iránti elkötelezett szereteten nyugvó megbocsátás, vagy a belátható időn belül érkező istenítélet hangsúlyos esemény a példázatos történetben, ugyanis nem hagy kétséget a mese hallgatóságában a késlekedés következtében elmaradó, esetleg a kelletténél enyhébb büntetés kirovásával szemben: az ítélet megtörtént vagy hamarosan megtörténik. Gurevics meggyőzően beszél arról a fentről jövő segítség érkezésében, mely a parasztember hitét tükrözi: „A középkori ember nemcsak abban hitt, hogy az »idő végeztén« eljön az utolsó ítélet, amely megmér mindenkit, hanem abban is, hogy isten minden tettet azonnal jutalmaz, vagy megtorol. Nem a csoda szorult magyarázatra, hanem a csoda hiánya”.³³ Miként attól sem kell tartania, hogy a bűnelkövető

31 Dobos Ilona, *Gyémántkigyó. Ordódy József és Kovács Károly meséi*, Szépirodalmi, Budapest, 1981, 81.

32 „Isten bocsánata a Hegyi Beszéd szerint a kölcsönös megbocsátásra kötelez [Mt 6,14].” Theissen, *Az első keresztyének vallása*, 115.

33 Gurevics, *l. m.*, 156–157.

ravasz módon kihasználva a bírák habozását, érthetetlen időhúzását, egyszerűen eltűnik és bottal üthetik a nyomát. Ez olyan botrány volna a mesemondó részéről, amit a hallgatók képtelenek lennének „megbocsátani” neki, s kétségbe vonnák a mese és mesemondás természetes logikájáról szóló ismereteit.

A második meseidézetből, mely így kezdődik: „*Én nem csinállok veletek semmit*”, az is kitűnik, hogy a vádlók és bírák az ítélethozatal előtt imádkozással fordulnak Istenhez, hogy az igazságos döntéshez elnyerjék hozzájárulását, és a Szentlélek megvilágosítsa az elméjüket. Gurevics a tradicionális társadalmakban elengedhetetlennek tartja az elfogadott minták követését, a szertartások és jogi formák betartását, majd ekként összegzi mondandóját: „Csak a mágikus szertartás adhatott érvényt a jogi aktusnak”.³⁴ Noha a történészek nem győzik hangsúlyozni, hogy minden eseményt a saját kora viszonylataiban szabad értelmezni, a mai olvasó szerint van ebben az Istenhez fordulásban egy nem egészen tisztességes mozzanat, mégpedig annak a feltételezése, hogy az imára gyűlteknek az Isten trónján ülve tollba mondja a megfellebbezhetetlen ítéletet, s maga helyett végezteti el a „piszkos munkát” földi helytartóival. Istent kinevezik – ma úgy mondanánk – a Legfelsőbb Bíróság elnökének, igaz, cserében meghagyják neki a jogot, hogy megkegyelmezzon annak, akit erre érdemesnek tart („Kegyelmezek, akinek kegyelmezek, és irgalmazok, akinek irgalmazok” II. Móz. 33,19). Ám az egyes vétkek hétköznapi mérlegre tevésekor a súlyos ítélet vagy a kegyelem szava nem Istentől jön, hanem az imára gyűlt bíraktól, akik úgy tesznek – a középkorban úgy is tettek –, mintha Istentől felruházott hatalmuk mellett az ítélkezésre való jog is tőle származna, amihez semmi kétség sem férhet. Mindezt azért voltam kénytelen leírni, mert a mesenarratívákból nem derül ki pontosan, mit is értenek a mesemondók *istenítéleten*. Szimbolikus értelmű az az igazságosztó tett, hogy a sértett egy kardot³⁵ feldob az égig, az isteni szférát érintve mindig tévedhetetlenül a bűnösre száll vissza, irányított gyilokként; s azt hihetjük, hogy a gyilkos eszköz irányításában Isten keze működik közre, merthogy ezt kérték tőle, és Ő habozás nélkül teljesítette a rá háruló feladatot. Isten ekképpen a törvényhozás hóhérvá lép elő.

Ítékezés helyett feledés

Jankélévitch teszi föl a kérdést kötetének *Az idő vasfoga* fejezetében: „Megbocsátás-e az, ha hagyjuk a dolgokat a maguk mentén?”, amire maga adja meg sebtében a választ: „ez a feledékeny bocsánat végső soron sokkal inkább amnézia, semmint amnesztia, és inkább gyengeség és sorvadás, semmint nagylelkűség, hisz a fokozódó kábaságból és közönyből ered”.³⁶ A mesenarratívák zárlatában nem éppen szokványosnak mondható jelenség az elkövetett bűnt követő megbocsátás vagy ítékezés elfeledése. A megbocsátásról való megfeledkezés a szlovák *A harmatban fogant hajadon* mese története szerint úgy jelenik meg, mint az anya- és feleséggyilkosságot még az emlékezetből is kitörölni szándékozó akarat, melyet sem amnéziának, sem

34 Uo., 151. „Az eskünek, szertartásnak, istenítéletnek, párviadalnak nagyobb hitelt adtak, mint bármiféle tárgyi bizonyítéknak és bűnjelnek, mert hitték, hogy az esküben feltárul az igazság, hogy egy ünnepélyes aktust nem lehet isten akarata ellenére végrehajtani.” Uo., 153.

35 Uo., 154.

36 Jankélévitch, *l. m.*, 45.

gyengeségnek, sem közömbösségnek nem nevezhetnénk, sokkal inkább az eljövendő létlehetőség akarásának a megnyilvánulásaként kell látnunk, ami arra irányul, hogy esélyt teremtsen az áldozatok egyetlen leszármazottjának a túlélésre.

Megy a hajadon a királyfival a temető mellett, hát hallja, hogy az apja kiáltozik a sírból: – Édes lányom, hát *te már felém se nézel?!*

– *Megfeledeztem én már egészen magáról, apám.* Hát még mindig itt fekszik a föld tetején?

A hajadon apját *kivetette a fekete föld*, mert megölte kilenc feleségét. Amikor maga is meghalt, a *föld nem fogadta be*. Ekkor odajött hozzá egy öregember, és azt mondta:

– Mindaddig nem fogad be a föld, amíg az ötödik sírra el nem ülteted azt a bunkósbotot, amivel a feleségeidet agyonverted, s meg nem öntözöd a kilenc sírról szedett harmattal.

Az ötödik asszony, akit megölt, várandós volt, megszülte a harmatban fogant és kilenc anya szülte hajadont. Az apa hazavitte a lányt, és amíg az férjhez nem ment, és *el nem mondta, hogy fekete föld, fogadd be az apámat, addig az apja a földön bolyongott*. Most aztán, amikor arra ment a lány, elmondta, hogy fekete föld, fogadd be az apámat, s ekkor a fekete föld megnyílt, és az apa a sírba feküdt.³⁷ [kiemelés – B. P.]

Az apa a sír mélyéből kiabál, de a föld tetején fekszik: egyszerre bizarrnak és paradoxnak tűnik a jelenet, hiszen akit sírba tesznek, azt el is földelik, ha esetleg kiabálna is, a vastag földréteg elnyeli a hangját: a sírba helyezettet a csönd lepedőként burkolja be. De ebben a helyzetleírásban fajsúlyos, hogy a „fekete föld”, mint a termékenységnek és az életnek a szimbolikus térénuma, kivetí magából az apát, mert a gyilkosságsorozatot senki, a kilenc asszonyt túlélő egyetlen lánya sem bocsátotta meg neki. (André Vauchez világítja meg számunkra az apa félelmének az okát: „A tizenharmadik század elején az emberek kevésbé féltek az élet végétől, mint attól a lehetőségtől, hogy a szentségek vizsgálása nélkül, végrendelet nélkül vagy kiközösítve halnak meg”.³⁸) Temetésekor a sír fölött elhangzott gyászbeszéd utólag is semmisnek tűnik: mind a szokás szerint megszépített életvezetéséről elmondottak, mind a feltámadásról szóló ígéret úgyszólván hamis szózat csupán az esetében. Bár nem tudhatjuk, hogy a lány magában elvégezte-e a gyázmunkát vagy sem, de ha igen, az „én” múlhatatlan fájdalom miatt akkor sem részesíti a gyilkos apát megbocsátásában; de még csak megérteni sem szándékozik a megmagyarázhatatlan, a magyarázatok ellenére egyes részleteiben titokkal övezett tettét. A sorozatban elkövetett, senki által meg nem akadályozott gyilkosság olyan fokon szörnyűséges és feldolgozhatatlan a számára, hogy a lány mindenáron kitörölni igyekszik az emlékezetéből, s az „idő vasfogára” bízza a feledést, ami meglehetősen időigényes. Nem hiszem, hogy a sorozatgyilkossághoz való viszonyulása közömbösség volna. Hogyan is lehetne az, hiszen joggal gyanít-

37 Kosová-Kolecanyi, *l. m.*, 103.

38 André Vauchez, *The Laité in the Middle Ages. Religious Beliefs and Devotional Practices*, ford. Margery J. Schneider, University of Notre Dame, Indiana, 2010, 86.

hatja, hogy ő maga lehet a következő áldozat? Valószínűleg a számára eljövő lét és az életre jövő gyermekei léte iránti ragaszkodás szenvedélyéről, az önvédelemről van szó, amit a kikezdehetetlen vád felépítése, az érvek és ellenérvek ütköztetése, a megértésnek szemernyi esélyadás valószínűleg megingatna, s már nem lenne képes elfogultság nélkül ítélkezni. Akkor inkább az emlékezetből kiradírozás, az együttlét mezejétől eltávolodás! Bármi, csak soha többé ne lássam, mert jelenlétében örökké felelevenedik a bűntett okozta szenvedés és nyomorúság!

A lány, hogy a feledést megkönnyítse, eljegyzi magát a sárkánnyal – bár a szövegből nem derül ki pontosan, miként és mikor is került a sárkány várának „fogságába” –, de olybá tűnik, hogy a sárkánnyal való jegyesség is elviselhetőbb, mint a gyilkos apával egy fedél alatt élés borzalma. A sárkány [kígyó, krokodil] mint a „minden állatok közt a legnagyobb” figuráját és bibliai, zsoldáros vonatkozásait Jacques Le Goff hosszasan elemzi az V. században Venance Fortunat által írt *Saint Marcel de Paris et le dragon* szövegében, s alapos kitekintést nyújt az exegéták: Ágoston, Béda, Sevillai Izidor kommentárjaira.³⁹ A sárkányt azonosították „a mi antikvitás kori ellenségünkkel”, az „ördöggel”, magával a Sátánnal; bár a folkloristák tudják jól, hogy mint „emberfeletti” lény, nem minden esetben a démonikus-alvilági erő manifesztuma (lásd állatsógorok-típusú mesék), mely irtózatot keltene.⁴⁰ Ám ennek ellenére is el kell gondolkodnunk azon, hogy a lány önként sétált-e bele az ördögi sárkány csapdájába, vagy sem; a sárkány csábítása mindenestre hatásosnak bizonyult, ezt a varázst csakis a szeretet hatalma képes felülírni.

Amikor a királyfi hosszas keresés után megtalálja a fogságban lévő lányt, csak a korábban meglátogatott három öregasszonynak köszönhetően kap egy olyan csodakenőcsöt, amivel bekenve magát madárrá változik („A madár az ablakra repült, gyönyörű dalra fakadt, és a hajadon beeresztette⁴¹”), és eléri, hogy a lány beleszeressen, majd visszautasítsa a sárkánynak korábban tett ígését: vagyis a jót választja a rossz helyett. A kölcsönös és szívből jövő szeretet, a megtalált társ feltétlen és számítás nélküli szeretete kell ahhoz, hogy – ha késlekedés után is – a lány megbocsátani tudjon a megbocsáthatatlannak hitt bűneiért apjának, minek köszönhetően a föld végül is befogadja, mintha a kései végtisztességet megkapta volna. Jankélévitch szemléletesen tárja elénk a késve megbocsátás természetét: „Ami pedig a haragot illeti, ez is akadályozó tényező, és késlelteti a dolgokat. A haragvó előbb-utóbb megadja magát az idő mindenhatóságának és a felhalmozódó évek súlyának; mert az idő majdhogynem éppoly mindenható, mint a halál, és az ellenállhatatlan idő szívósabb, mint a legmakacsabb akarat.”⁴²

39 Jacques Le Goff, *Culture ecclésiastique et culture folklorique au Moyen Age: saint Marcel de Paris et le dragon* = Uő, *Pour un autre Moyen Age*, Gallimard, Paris, 1977, 236–280, 245–248. Vö még: Jean-Jacques Schmitt, *Le saint lévrier*, Flammarion, Paris, 2004, 90.

40 Le Goff a hagyományra visszatekintve megjegyzi, hogy a sárkány az ázsiai-egyiptomi kultúrkörben kezdetben a víz megtermékenyítő és elpusztító erőinek megszemélyesítője, lényegi aspektusa szerint a vízszabályozás irányítója volt, vagyis pozitív szerepe érvényesült; a sárkányok mindenekelőtt jótékony teremtmények voltak, a termékenység isteneinek és műveltségterjesztő hősöknek vagy királyoknak a megszemélyesítői és szimbólumai. Uo., 253.

41 Vauchez, *The Laité*, 103.

42 Jankélévitch, *l. m.*, 29.

„Van bocsánat” a szeretet nevében

A tiszta, önzetlen, önmagán túlmutató szeretet az, mely a bűnösnek és magának a vétkeknek is kész megbocsátani, amiként Jankélévitch fogalmaz: „Egyedül a szeretet ereje képes rábírní arra, hogy mondjunk le sérelmeinkről, és csak akkor áldozzuk fel könnyen önmagunk szeretetét, ha ezt valaki más iránti szeretetből tesszük”.⁴³ Jankélévitch teológus interpretátora és fordítója, Visky S. Béla mindezt így értelmezi: „A tiszta szeretetnek nincs külön oka vagy apropója. Ez a szeretet jelenti a figyelem és a mások felé való odafordulás folyamatosságát”.⁴⁴ A varázsmesék döntő többségének központi témája a szeretet, ami valamilyen vétkek: ármány, gaztett, átok, könnyelműség, hűtlenség, feledékenység, rivalizálás [stb.] okán egyik pillanatról a másikra próbára tétetik az egyik vagy másik fél részéről. A próba a mesemenetben konfliktusok sorozatát indítja el, melyek során a vétkek miatti szenvedés és elűzetés, az öröknek hitt kapcsolat megszakadása és magányos vándorlás követi egymást, mígnem elérkezik az a pont, amikor a hősök önmaguk vétkével és a másik hiányával szembesülnek: ekkor az irgalom és a megbocsátás, vagy a feltételszabás és új szövetségkötés kérdése komolyan fel vetődik. Amikor a hosszadalmas és kalandokkal teli „utazás” végén újra rátalál a hős a szeretett lényre, akit vétkével megsértett – vagy éppen őt magát is megsértették –, a megbomlott viszony helyreállításakor szembesül azzal, amit Visky így összegez: „Aki megbocsát, az két mérhetetlen akadályt is legyőz egyszerre. Egyrészt saját haragját és kiegyenlítés-eszközét, másrészt a külvilág elvárását, amely a kibillent igazságosság helyreállítását követeli”.⁴⁵

Jakab István *A fazékfedő*⁴⁶ mesenarratívuma nem egészen szokványos felépítésű, és az ítélezésben is eltér a többi változattól.⁴⁷ Az elemzésünk szempontjából lényeges elem, hogy a királyfiú elszerette a hőstől a kútnál megpillantott gyönyörű szép lányt: a jegyesét, akit a cigánymenyecske a király távollétében számításból kútba dobott [a kutat gyakran a pokol szájával azonosítják],⁴⁸ hogy úgymond a „helyébe léphessen”; s bár meg sem közelítette áldozata szépségét, idővel „a királylegény is bele kezdett győződni, hogy kezdett tetszeni nekije a menyecske, már nem is vót olyan csúf a ci-

43 Uo., 119.

44 Visky, *I. m.*, 105.

45 Uo., 107.

46 „AaTh, BN 408. A mese nagyjából követi a típus alapstruktúráját, de miként majd’ minden mesénél, nagyok az eltérések is. Itt például nem egy hősről van szó: három testvér az, akiket megátkoznak, és akik később egy-egy almát kapnak ajándékba. Két testvér a továbbiakban lemond a kalandról, hogy ti. lányt találjanak maguknak; a legkisebb továbbmegy, neki sikerül felválnia az almát, s abból kel ki a gyönyörű leány, akit a mesehős [a cigánymenyecske] vízbe lők, abból aranyhal lesz, pikkelyéből pedig fa nő. Ennek darabjaiból lesz a fazékfedő, melyben a tündérlány rejtezik. Viszont itt nem a szegény fiú kapja meg a lányt, hanem a királyfiú, akinek szolgálatába áll. Így a mese hőse egyszerűen lemarad, s helyette más veszi át ugyanazt a szerepet.” Nagy Olga – Vőő Gabriella, *Havasok mesemondója. Jakab István meséi*, ÚMNGY, XXVI., szerk. Nagy Ilona, Akadémiai, Budapest, 2002, 859.

47 Az ungi változatban szó sincs megbocsátásról: „El is fogták a lányt, és el is vitték a szeme elibe. Rögtön megismerte a királyfi, hogy hát ez az ő kedvese. A cigányasszonyt rögtön lúfarka után kötötték, és a szépséges királylányt feleségül vette.” *Az almából szerzett aranyhaju lány* = Géczi, *I. m.*, 256–259, 259.

48 Schmitt, *I. m.*, 92.

gánymenyecske”.⁴⁹ Mikor kiderül a csalás, és hosszú idő után lelepleződik a színlelés, s a király visszakapja a gyönyörű szép lányt, döntést kell hozzon az álnok és gyilkos, ámbar hűséges, szorgalmas és minden bizonnyal ágyban is ügyes szeretője fölött.

Így megállat a király, *elgondolkazatt*: hát annak idején, már mostanáig jó vót, már szerette őtet is, amég meg nem látta a szép leányt, hát hogy tudná rávenni magát, hogy elpusztítsa, mikor már annyi ideig vele tudatt élni. Asz mondta a cigánymenyecskének: – Na, hallgassál ide, *nem pusztítlak el, azér me ügyes vótál, szorgalmas vótál, jól viselkedtéél, amég nálam vótál, szerettelek*.

Akkor bement a kincseskamrába, adatt kép kupa aranyat a cigánymenyecskének, de azt is fölrette nekije, hogy az országa határának még a közelibe se álljan meg.⁵⁰ [kiemelés – B. P.]

Az „elgondolkazatt” kifejezés egyszerre több értelmezési lehetőséget kínál a hermeneuta számára: [1] tisztázni kell azt a kérdést, amit Jankélévitch vet föl: „elvész-e a tisztánlátás, amikor az szeretetbe vált; vagy fordítva: odalesz-e a szeretet buzgósága, amikor megnyílnak a szemei az ismeretre és a megértésre?”⁵¹ [2] A király valóban szereti-e még a hosszú idő múltán megtalált gyönyörű lányt, akivel egyetlen órát sem töltött együtt, szemben a „hasonmással”, vagy csak a „szent” percben megkívánt és birtokba venni vágyott lány emléke rémlik föl benne, de oly erősen, hogy a már birtokolt és megszeretett cigánymenyecskét hajlandó elcsapni a háztól, de még az ország határán kívülre is száműzni őt? [3] Voltaképpen *ki és kinek* kell megbocsáson, hiszen olyan ellenvetést nem tűrön ragadta el/meg a királyfi a gyönyörű lányt, mint vadak szokták az erdőben a gyengébb áldozatukat; s királyi hatalma tudatában olyan önző módon semmizni ki a nála szolgálatot kereső szegény fiút, mintha még mindig érvényben volna a legendába illő *ius primae noctis*, amivel szemben nincs ellenkezési jog? „– Hallgass ide, szívem! Ha nem akarsz szépen, akkor rútol leszel, de így is, úgy is, te az én feleségem kell legyél ettől a szent perctől kezdve”.⁵²

A tisztán látás – ami esetünkben nem pusztán a jól vagy helyesen látásról, sokkal inkább a dolgok mögé, az esszenciára rányíló látásról van szó – mindenekelőtt a percepció kritikáját erősíti föl. [1] A szerelmes szemét vagy inkább eszét [szívét] megtámadja egy szenvedély: a gyönyörűségesen szépnek – illetve a „hasonmásnak” – a birtoklása, a vágy rabul ejti, s attól a pillanattól fogva képtelen tisztán látni, mindent és mindenkit igyekszik kizárni döntéshozatalakor, csak hogy a buzgó kívánalma végre valahára kielégítést nyerjen. A szövegben az sem tántorítja el a királyfit, hogy a „hasonmás” nem is olyan gyönyörű, mint amilyennek az „eredeti” látta, reprodukciós hiba mondhatnánk; a cigánymenyecske kevésbé szép-voltát is hajlandó a látás fogyatékoságának betudni, ezért a látás korrekcióját indítványozza a maga számára, hogy a birtoklás gőgje ne szenvedjen csorbát. Idővel éppúgy hozzászokik a „hasonmás”

49 Nagy-Vöő, *I. m.*, 387.

50 *Uo.*, 396.

51 Jankélévitch, *I. m.*, 123.

52 Nagy-Vöő, *I. m.*, 384.

kevésbé-szépségének látványához, mint az olvasószemüveggel látni kényszerülő a szövegek olvashatóságához. [2] Szögezzük le, ebben a narratívában semmi okunk sincs azt feltételezni, hogy a megtalált „rég” lány szerethetőbb, szívhez közelebb állóbb volna, mint a „hasonmás” a király számára. Noha a mesében nem létezik az idő múlása okozta öregedés lenyomata a szépségen, mégsem egészen jogtalanul tesszük föl a kérdést: az eredeti házassági ígéret felülírja-e a „vadházasság” – amiben a király a cigánymenyecskével él – megannyi örömét és boldogságát? Ugyanis a király számára nem létezik összehasonlítási alap a gyönyörűségével bájolni/delejezni tudó lány szeretete és a riválisa „szeretőként” betöltött szerepe között. Ez a kétely a király elgondolkozásában és a cigánymenyecskéhez intézett szózatában is tetten érhető, miként a mégis-morál elkötelezettsége is. [3] A mesemondó ez esetben – mint megannyi hasonló szituációban – a félreállított, szenvedésre ítélt, igazságban reménykedő nő esetében nem igyekszik a méltánytalanság, a provizórikus hűtlenség okán felelőssé tenni a „vadházasságban” [vagy más narratívák esetén éppen boldog hitvestársi viszonyban] élő királyt a házassági ígéret melletti elköteleződés megszegéséért. Nem is beszélve a másik vétkéről, hogy ti. más jegyesének elorzása révén ugyanazt a bibliai bűnt testesíti meg, mint amit Dávid király követett el a hettita Uriással szemben, hogy Betsábét megszerezze magának. De ez egy újabb történetet alapozna meg, véli a mesemondó, s vélhetjük vele együtt mi is.

Az igaz, kölcsönös felelősségvállaláson nyugvó szeretetnek megannyi megnyilvánulási formája van a mesenarratívákban, jelen tanulmány keretében csak hármat veszek görcső alá, melyekről azt gondolom, a két fél egyike – esetleg mindkettejük – által elkövetett vétekről és a megbocsátásról szóló diskurzus jól reprezentálja a mesemondók azon törekvését, hogy moralizáló megszólalásaikkal „emlékeztessék a közönséget arra, hogy az elbeszélés meghallgatása épülésüket szolgálja”⁵³. Az emlékeztetés célja az is, hogy a hallgatók belássák annak az igazságát, amit Jankélévitch tételként állít: „A szeretet bocsánata a maga határtalan nagylelkűségében válogatás nélkül bármit és bárkinek megbocsát: mindent mindenkinek, és nem késlekedik azzal, hogy különbséget tegyen a súlyos és az apró vétek között”⁵⁴.

Az első példánk a mesehős és a tündérr királynő közötti elköteleződést megszakító ígéretmegszegés, mint „apró vétek” okozta konfliktusról és annak szeretetkinyilvánítás általi feloldásáról szól. *A Mese az asszonyról, aki a legszebb volt a nap alatt* szlovák mese története szerint az elvarázsolt úrnőt feketeségéből és fogságából felszabadító Alexander, aki a legkegyetlenebb kínzásokat is kiállja három éjjel, csak hogy feleségül vehesse, a házasságkötésük után egyedül visszamegy a szüleihez. Az új ara megtiltja neki, hogy róla beszéljen apja udvarában és a varázsgyűrű segítségével odaidézze őt, ámde Alexander, kissé kapatosan, mégis megszegi a tilalmat, amiért hitvese egy hátrahagyott levélben adja tudtára: véglegesen elhagyja. Az ifjú asszony a szenvedés idején eltöpreng az igazságtalannak és helyrehozhatatlannak tűnő vétkén; monológja mindennél beszédesebben szól karaktere lényeges vonásáról: a *hirtelenharagvó természetéről*.

53 Halász, *I. m.*, 127.

54 Jankélévitch, *I. m.*, 131.

[Az úrnő] Már szánta-bánta, hogy Alexander három éjszakát szenvedett miatta, ő meg huszonnégy óra miatt faképnél hagyta. Bement a szobájába, és sírva fakadt:

– *Bocsáss meg nekem, hogy ilyen hirtelen haragú vagyok, mutatkoz meg, gyere el értem – zokogta.*

Szemben vele egy tükör állt, belenézett, hát ott látja maga mögött Alexandert! Hátrafordult, de már nem volt ott. Erre fogott egy kést, hogy:

– *Ha nem mutatkozol, végzek magammal.*

Erre aztán Alexander előlépett, az úrnő pedig csókolta, simogatta, hogy bocsásson meg neki.⁵⁵ [kiemelés – B. P.]

Bocsánatkérése a hirtelen haragból bekövetkezett hűtlenségéért, az elhagyottat megszólító/hívó szeretet hangján szólal meg; semmi kétségünk afelől, hogy az elviselhetetlen hiány, a másik jelen-nem-léte okozta űr betölthetetlennek tűnik a szerető másik csodálatos megjelenése nélkül. A hívó hangra megjelenik Alexander a *tükörben*, a megjelenés vagy feltűnés lehetséges, hogy nem más, mint a vágyott másik tükörbéli imágója: az élénk képzelet szüleménye. Amikor a feleség meg akar győződni férje valóságos-ott-létéről, s hátrafordul, hogy – Lévinas kifejezésével – a „szemtől szembe egyenességével” lássa őt, megint csak a hiánnyal, a nem-itt-léttel *szembesül*. Káprázat! Úgy tűnik, hogy a fiatal asszony kétségbeesésében két dolgot tehet: vagy belenyugszik a tükör mutatta imágó látszat-voltába, mintegy emlékképbe, melyet az emlékezetéből idézett föl mint a végleges eltávolításra és feledésre ítélt szerelme utolsó pillanatképét. Vagy újfent karakterére hagyatkozva, hirtelen haragra gerjed és *önző* módon megszarolja a tükörben látott „képet”, hogyha nem mutatja meg magát „valóságában”, nem tárulkodik föl itt-létében, hát bizony öngyilkos lesz: örök kárhozatra jut. Alexander nem habozik és nem mérleget, előlép és szeretettel megbocsát, dacára annak, hogy kétszer kellett „megküzdnie” a feleségéért. Ez a tett tudomásunkra adja az úrnő értelmetlen büntetésében a felesleges áldozathozatal-követelést, ugyanakkor megmutatja azt is, hogy Alexander azonnal hajlandó „átlépni”: ez esetben nem a szimbolikus másvilágból, hanem egy másikból, a látszatvilágból a valóságba: az önzetlen szeretet, a megbocsátó szív csodatevő erejét bizonyítva. Jankélévitch azt mondja: „Az igazi bocsánat [...] esemény, ingyenes adomány és személyes kapcsolat az embertárral”.⁵⁶ Alexander annak ellenére is tanúságot tesz az önzetlen és nyereségvágy nélküli szeretetről, a szenvedélyes ragaszkodásról, hogy a *simogatás*⁵⁷ és csókolgatás mint pillanatnyi delejezés sem győzi meg teljesen arról, hogy neje két jellemgyengesége: hirtelen haragja és önzősége nem kíséri-e végig az egész életüket. Ez is a házassági szövetség és egymás melletti kitartás próbája.

55 Kosová-Kolecanyi, *I. m.*, 127.

56 Jankélévitch, *I. m.*, 50

57 „Az rzkszervi vagy verbális érintkezésben ott szunnyad a simogatás, a benne rejlő közelsége pedig azt jelenti: gy svrogn a közelálló után, mintha a közelsége és a szomszédossága egyben tvllt is lenne.” Emmanuel Lévinas, *Nyelv és közelség = U, Nyelv és közelség*, ford. Tarnay László, Jelenkor, Pcs, 1997, 113–133, 132.

A második példánkat az „Aranyhajú ikrek”-típus egyik variánsából vesszük. A típus megalapozó történeteiben megszokott, hogy egy gonosz asszony közreműködésével az udvarból kitett, és idegen szülőknél felnevelkedett ikrek egy segítő lénynek köszönhetően visszajutnak a királyi szülőházba, ahol feltárják identitásukat apjuk előtt, s édesanyjuk hollétéről, hosszú éveken át tartó szenvedéséről felvilágosítást adnak a királynak, aki megbocsátásért könyörög hitvese előtt. A bánsági változatában, az *Aranyhajú gyermekécscék*-ben olvassuk:

Amikor ezt a király meglátta, hogy a két aranyhajú gyermek előtte áll, úgy *mégijedett, hogy még szóhoz sém jutott*. Rögtön a boszorkánt a ló farka után kötte. A feleségit kivette, leborult előtte, s *könyöröni kezdett*, hogy bocsásson még, mert ő nagyot, *igön nagyot vétkezett ellene*. S amikor az asszon azt mondta, hogy ő megbocsát, mert ő tudta, hogy ő nem tud belőlle sémmit, a *szenvedést eltúrte, és megbocsát mindént*, akkor a király *ésszecsókolta* a feleségit, gyermekeit, s a boszorkánasszonyt a lófarok után kötte, s úgy hordozta az egész városon keresztül, amíg mind széthúzták.⁵⁸ [kiemelés – B. P.]

A váratlan fordulat, mely a király tudata elé tárja a távol-lévőt és a már-nem-hittet, vagyis a jelenben feltárulkozik számára az egykori szeretett lény közelsége és létezése, ijedelmet és szótlanságot eredményez. Ijedelmet, hiszen egy régebbi bűnről lehull a lepel, az árnyékból előlép maga az áldozat és a „gyilkos”, s a fény felvillanásában egyszerre megvilágosodik a bűnesemény. Ki tudja, hogy a szenvedést okozó (gonosz/cigány) asszony mellett ki vádolható még a bűnben részesedéssel. És ha igen, milyen fokon? És a nehezen bizonyítható jogalapot nem írja-e fölül az etikai szempont? A szótlanság nem beszédesebb-e a bűnrészeség beismerésénél? A számonkérhetőség és megvádolhatóság – még egy király esetében is – az igazságkeresés és -osztás kezdete; nem egy bíró intézi a kérdéseit a rég elfelejtteni hitt bűnesemény egyik vádlottjához, még ha csak mellékvádlott is, hanem a váratlan fordulat maga veti föl kérdéseit a meglepetéstől elnémulthoz, neki viszont válaszolnia kell, hallgatása nem tarthat sokáig. A válaszkényszerben levés egyszerre eszmélkedés és büntudatra ébredés. Az a tény, hogy a király a megvilágosodás hatására leborul a szeme előtt életvalóságában feltárulkozó előtt, arcába nézve látni kénytelen az egykori szeretet és ragaszkodás szenvedélyét, egyszeriben az összeroskadáshoz, a bűnösség felismerésének kényszerúsége okozta összeroppanáshoz vezet. Néma beismerése ez a személyes érintettségének, a tudatosult büntudatnak és az ítéltre várakozásnak. A szótlanságot követő *könyörgés*, a bűnös hörgése és jajszava az ítélkező előtt: a felmentés kieszközlésére tett kísérlet, egyfajta befolyásolás az enyhítés elérésére. Az viselkedik így, aki még ebben a drámai helyzetben sem látja meg a másikban, a felé forduló arc nyíltságában a ki-nem-hunyó szeretetet, mely a hosszú ideig tartó szenvedés alatt sem veszített semmit komolyságából és töretlenségéből, legfeljebb a fájdalmak miatt kicsit sebzett lett. A szenvedés ideje alatti *tűrés*, a fizikai és lelki

58 Penavin Olga, *Jugoszláviai magyar népmesék II.*, ÚMNGy, XVI., szerk. Ortutay Gyula, Akadémiai-Forum, Budapest–Újvidék, 1984, 189–193, 193.

fájdalmak ellenére is, a másikért vállalt önzetlen és kölcsönös szeretet kitartóságáról tesz tanúbizonyságot, bizonyos ponton túl pedig a másik – aki már-már beletörődött a veszteségbe – önzőségét, gyengeségét csak még jobban kidomborítja. A szemétdombról kimentett és „felállt”, úgyszólván emberi méltóságát és öntudatát visszanyert asszony szóban is elhangzott felmentése a múlhatatlan szeretetből fakad, Jankélévitch írja erről a fajta megbocsátásról, ami nyitás a másik felé: „Ám az, aki úgy ment fel, hogy közben áthatja a szeretet, szintén elfogad és magáévá tesz egy bizonyos nézőpontot: valamilyen sajátos látásmódot, amely immár nem az énem és nem is általában az ember látásmódja, hanem a *másiké*, a Tied”.⁵⁹ A megbocsátást követően „akkor a király ésszecsókolta a feleségit, gyermekeit”. Löw Immanuel *A csók*⁶⁰ tanulmányában egy ehhez hasonló helyzetről jegyzi meg: „Ha valaki belép egy olyanak a házába, akivel ellenséges viszonyban van, és a homlokára vagy orcájára adott csókkal bocsánataért esedezik, akkor a ház becsülete megköveteli, hogy ezt a kívánságát teljesítsék”. De Jankélévitch értelmezése még ennél is közelebb visz a csók mesebeli szimbólumának felfejtéséhez: „A kegyelem szava gyakran a csönd szava, és nincs más kifejtése, mint a csók paradoxona – az igazságtalan és érthetetlen csóké, az üldözőnek adott botrányos csóké. A csók azonban nem beszéd, ahogyan a kicsorduló könny sem »nyelvezet«, az ölelés sokkal inkább gesztus, mint a kézzrátétel”.⁶¹ A király a csókokkal köszöni meg a megbocsátást mindenkinek, egyúttal ily’ módon nyugtázza a helyreállt családi békét, s azért, hogy a többiek elfogadják ezt a bensőséges, meghitt közeledést, békejobbot nyújtanak a korábbi vétkesnek.

A harmadik példánkat a Kígyóvőlegény-típus egyik változata, az ungi *A kígyófűjta kiráfi* szolgáltatja. A történet arról szól, hogy a kígyóbőrbe elátkozott királyfit a bíró legkisebb lánya egy *csókkal* váltotta meg, noha ezek után is egy ideig tovább is kellett viselnie gúnyját. A feleség a tiltott szobába belépésével szabadon eresztette a fogva tartott sárkányt, akivel a királyfinak meg kellett küzdenie, ezalatt *véres lett* az inge.

A megváltó csók ebben a szövegkörnyezetben olyan csöndben végrehajtott tett, mely a szeretet erejénél fogva az elátkozottat – s a két nővér által visszautasítottat – a maga riasztó, undorító alakjában is szerethetővé teszi és a hűség ígéretét pecsételi meg. Az ifjú feleség tiltással szembeni szószegése egyáltalán nem hűtlenség: a kettőt nem szabad összekeverni, mint ahogy azt a királyfi tette a sárkánnyal vívott élet-halál harc után. A hirtelen fakadt harag és kontrollálatlan indulat átokmondást és közös otthonból elkergetést [száműzetést] eredményez; az érintett félből az átok éppoly heves és meggondolatlan ellenreakciót vált ki: maga is átkot mond.

– Most mán nem leszel a felesígem, mert nem álltad ki a próbát. Eredj, menekülj, és csak akkor szüld meg a magzatodot, amikor én rád teszem a kezem!

– Az ingedből csak akkor *legyen kimosva a vér, ha én kimosom, ha én ráteszem a kezem!* [kiemelés – B. P.]

59 Jankélévitch, *I. m.*, 125.

60 Löw Immanuel, *Zsidó folklór hagyományok*, ford. Hrotkó Larissza, Néprajzi és Kulturális Antropológiai Tanszék, Szeged, 2014, 51–88, 58.

61 Jankélévitch, *I. m.*, 158.

A két egymásnak feszülő átok nemhogy kiegyenlítené egymást, ekkor a válás természetes következménye lenne viszályuknak; épp ellenkezőleg, mindkettejüknek megnehezíti az egymásra találáshoz és a megbocsátáshoz vezető göröngyös utat a kijózanodás és a veszteségre ráébredés után. Ha a király nem akarja végleg elveszteni azt a lányt, aki a csókban megjelenített tiszta szeretetével megváltotta őt, vezekelnie kell, szó szerint utána járni az elkergetettnek, a rátalálás és megbocsátás reményében, nem is szólva a közös gyermekük megszületéséről mint a frigyükre adott áldásról.

Akkor *rátette a kezét*, a csakugyan megszült, de min az ojan fiú vót, gyönyörűséges fiú. És akkor *megbocsátott* az asszonynak.

– No, *megszenvedtünk, te is, én is. Én is bántam mán aztán, hogy elkergettelek.*⁶² [kiemelés – B. P.]

A *kézzátétel* – a testre és a véres ingre egyaránt – éppolyan csendes, nem hivalkodó, kettejük közti kapcsolatban varázslatos erővel bíró gesztus, mint a csók: mind a tiszta, önzetlen szeretet kinyilvánításában, mind a szenvedéstől megváltó hatásában. Egy új élet ígérete csillan föl a szenvedők előtt, nem csak a gyermekáldás révén, hanem a kölcsönös megbocsátás kimondásával, ami szétszakít mindenféle gátat a felelősséggel vállalt szeretet áradása előtt, ugyanakkor eltörli mindkettejük vétkét s vele együtt a bizalmatlanságot is. Jankélévitch mondja az új élet lehetőségéről: „A megbocsátás az új élet, a *vita nuova* kezdete: a régi ember belépését jelenti a feltámadott egzisztenciájába, mégpedig ennek a második születésnek az ünnepeként”.⁶³

A megbocsátás ellentéte: a halálbüntetés

Korunk „gyanútlan” olvasója – aki gyaníthatóan nem a tradicionális népmeséken nőtt fel, ehelyett az átírt és alaposan „kigyomlált” szövegekhez szokott – megdöbbenve és elborzadva áll a mesenarratívák végén megjelenő válogatott halálos büntetések kegyetlensége előtt. Megdöbbenését némiképp magyarázza, hogy mára a világ számos helyén betiltották a halálbüntetést, viszont történelmi ismereteinek hiányára semmi sem ad magyarázatot. Tudható, hogy az ókortól a középkoron át egészen a XIX. századig hozott ítéletek sokfélesége: a felnégyeléstől a karóba húzásig, a tűzön elégetéstől a hordóban szikláról legörgetésig, a lófarokhoz kötéstől az akasztásig, a lefejezéstől az állatok általi szétszaggatásig, a máglyahaláltól a kerékbetörésig mind olyan büntetésforma, amelyet vagy a szokás őriz, vagy törvényben írtak elő, s amelyek a mesenarratívákban is rendre visszaköszönnék. Egyfelől az évszázadokon át érvényben volt talió elv: a „szemet szemért és a fogat fogért”⁶⁴ bűnkiegyenlítés ítéletformáját kell látnunk ebben; másfelől azon is érdemes eltöprengeni, hogy az „emberi élet szent jellege és a felebarát szeretete paradox módon azt követelik meg, hogy a törvény áthágására és megszegésére kiszabott büntetés a halálbüntetés legyen”.⁶⁵

62 Géczy, *Ungi*, 177–179, 179.

63 Jankélévitch, *I. m.*, 134.

64 „Régi bűnök árnyéka... Bűnök és büntetések”, Magyar Nemzeti Levéltár, https://mnl.gov.hu/mnl/keml/bunok_es_buntetesek

65 LaCocque, *I. m.*, 162.

A halálbüntetés Európában elterjedt és a mesenarratívákban is fellelhető több tucatnyi formájából itt és most csupán négyet veszünk elő, s mindegyikben az tűnik föl elsősorban, hogy egy olyan gyilkos tett váltja ki, amelyik az „emberi élet szent jellegét” sérti meg, mégpedig alapjaiban, ezért nem kerülhető el a kegyetlennek vélt ítélet, aminek elsődleges célja: a példamutatás,⁶⁶ az elrettentés és a visszatartás. Claude Gauvard középkorkutató egy, a mi szempontunkból is perdöntő kérdést fogalmaz meg: nem kellene-e összekapcsolnunk a példás büntetés alkalmazására való törekvést a bűnbocsánat kialakításával, amely ennek az ellenkezője?⁶⁷

Az egyik halálos ítéletforma: az *összeapritás*, a gonosz-anyja típushoz tartozó *A háromvadas királyfi* narratívában fordul elő; e típusnak az is jellegzetes vonása, hogy a gonosz anyát saját fia veszejt el. Az összeapritás a fizikai test teljes felismerhetetlenségig való megsemmisítését jelenti – tudjuk jól, hogy egyedül az ellenség vagy a sárkány által miszlikre vágott hőst lehetséges életre galvanizálni valamilyen varázsfűvel vagy éltető vízzel –, a mesemondó mintha azt sugalmazná, hogy illetén mód esélye sincs a túlvilágra érzékenek az ítéletvárasra és feltámadásra.

Hát aztán az állatok megtalálták, hogy mi a hiba. Megtalálták a csontot, kivették a sziviből a gazdájának, testbe-lélekbe lett megint.

– Hát ki tette ezt?

– Az a kurva anyád – aszongya – már másodszorra akart kivégezni!

Na akkor aztán megfogta, *karddal összeaprogatta* az anyját, úgy, mint gulásbavalót.⁶⁸ [kiemelés – B. P.]

A ló farkához kötés motívumára – mely a kora középkortól egészen a huszadik századig előfordult – *Az aranyfogú és aranyhajú gyerek* című narratívában találunk példát, s miként az alábbi idézetből kiderül, a szétszaggatott testből maradt véres húscsapatokat intő jelként kiszögelik a város különböző pontjain, hogy mindenki láthassa a szörnyű halált, ami várhat rá bűnelkövetés esetén.

– Mondja meg felséges királyom, hogy mit illetne az, aki ilyen gyönyörű szép két teremtést elemésztene, mint ez a kettő?

Aztán mind az urak:

– Nem egyebet, mint *ló farkáho kötni és a városon végig möghurcolni!* És a város *négy sarkára kiszögelni*, és aki arra megy, mindenkinek leköpködni!⁶⁹ [kiemelés – B. P.]

A szöggel kivert hordóba zárás⁷⁰ és hegyről levetés motívuma is sok-sok narratívában tűnik fel [például az incesztusra nem hajló lányát a gyermekgyilkossággal vádló

66 Claude Gauvard, *Grâce et exécution capitale: les deux visages de la justice royale française à la fin du Moyen Âge*, Bibliothèque de l'école des chartes 1995/2., 275–290, 275–276.

67 *Uo.*, 276.

68 Szuhay Péter, *A három muzsikusz cigány. Babos István meséi. Babócsai cigány mesék*, Európai Folklor Intézet – L'Harmattan, Budapest, 2003, 272.

69 *Uo.*, 282.

70 Lévi Israël, *Le conte du Diable dupé dans le folklore juif*, Revue des études juives 1928/április-június, 137–163, 141.

király a büntetés ezen formáját kéri], de itt a mesemondók által kedvelt *A fiú, aki érti a madarak nyelvét* egy variánsát szemrevételezzük. „El is készült a hordó, de még nem volt elég, hanem azt is megmondta [Ludokiusz], hogy úgy szögeljék ki, és belőre menjenek a szögek. Hát beleverték nagyon sok szöget. Így mikor elkészült az a szöges hordó, belezáratta a boszorkát. Rátették a fenekét a hordónak, és kivitette őt egy nagy hegyre, onnan legurította őt lejtnek. Amint gurólt a hordó, a boszorkát azok a szögek mind összevissza marták és marcangolták. Hát ez volt a boszorkánynak a büntetése.”⁷¹ [kiemelés – B. P.]

Végül, mondhatni a halálbüntetések leglátványosabb, ennél fogva évszázadokon keresztül „tömegeket” vonzó formája: az akasztás. Olybá tűnik, mintha a mesemondók is ezt a halálnemet preferálnák, mert ahogy közelítünk a 19–20. századhoz, erről van a legtöbb tudomásunk a betyárok és a szabadságharcosok ítélete révén, ezért is rendeli el a mesebeli király a testvérgyilkosság vádjával illetett két báty esetében.

Hát most azt kérdezem fölsíges királyi édesatyám, hogy mit érdemelnek ezek az emberek, milyen büntetést, akik ilyesmit tudnak csinálni a saját vérükkel, saját öccsükkel?

– Hát kedves fiam, *halálért halált. Mindannak dacára, hogy te élsz.*

Nincs kegyelem, halálért halál!

Így aztán ezeket föl is akasztották mind a kettőt.⁷² [kiemelés – B. P.]

Összegzés

A mesenarratívákban megjelenő bűneseménynek és a valamilyen formában gyakorolt bocsánatnak/ítéletnek a kibontása szolgálja a hallgatóság morális épülését a példázatos történeten keresztül. Ezek az egyénien konfigurált szövegek látni engedik, milyen narratív fogásokkal igyekeznek a mesemondó meggyőzni hallgatóit erkölcsi ítéletéről: s arról, hogy a szereteteli megbocsátásban és/vagy kíméletlen ítéletben miképpen kell viszonyulniuk magához a bűneseményhez és a vétkeshez. A mesemondó olyan, több évszázados, középkorig visszavezethető mondásbeli hagyományokat őriz, elevenít fel, mint például: úgy alakítja az elbeszélői stratégiát, mintha az „Ég által inspirált, evangélium típusú szövegek hűséges fordítása”⁷³ lenne a vernakuláris nyelvre; a bibliai, apokrif és exempla szövegekből származó intertextusokat rendszeresen beépíti a narratívába;⁷⁴ az értelmező-narrátor megszólalásoknak és a szóvivők szavainak hitelesítő funkciót szán; az „elbeszélte történet szereplői reagálnak az eseményekre, a többi szereplő szavaira, tetteire”,⁷⁵ ezáltal a dialógusok élénkítik vagy éppen lassítják a meseszöveg dinamikáját, miközben közelebb kerülünk a szereplők [s persze a mesemondó] gondolkodásmódjához.

71 Dobos, *I. m.*, 146.

72 *Uo.*, 208.

73 Halász, *I. m.*, 200.

74 *Uo.*, 217.

75 *Uo.*, 219.